

Les polítiques d'igualtat entre dones i homes

**Eva Alfama
i Marta Cruells,**

IGOP - Universitat
Autònoma de Barcelona

**Maria de la
Fuente**

Institut de Ciències
Polítiques i Socials

#09

1. Vint anys d'enfocament integral de gènere

Des de l'any 1995, arran de la IV Conferència Mundial de la Dona de les Nacions Unides, celebrada a Pequín, es planteja que les polítiques d'igualtat entre dones i homes han de deixar de tenir un enfocament sectorial per incidir en el conjunt de la intervenció pública. Cal tenir en compte que totes les polítiques públiques contribueixen a perpetuar la desigualtat i adoptar una estratègia per corregir-la. Així sorgeix l'estratègia del *Mainstreaming de Gènere* (sovint traduït com a 'transversalitat de gènere'), que preveu superar la incorporació d'accions puntuals orientades a les dones. Fa referència a un doble procés: d'una banda, a la incorporació de la perspectiva de gènere a totes les polítiques públiques sectorials (per exemple: medi ambient, polítiques socials, urbanisme, desenvolupament econòmic, afers exteriors, etcètera) i, d'altra banda,

l'assumpció de la igualtat de gènere com una prioritat en l'agenda política central de la mateixa institució.¹² Aquest enfocament implica el compromís de tots els nivells, des del de la màxima decisió política fins al personal tècnic que ha de concretar i desplegar les actuacions públiques, i incideix en totes les fases, des del disseny i la implementació fins a l'avaluació de cadascuna de les polítiques. Així, tothom ha de comprendre què significa introduir la perspectiva de gènere i ha de tenir les eines per fer-ho.

La translació efectiva a Catalunya d'aquest plantejament arriba amb el tombant de segle. El grau de desenvolupament de l'estratègia és molt heterogeni, i fonamentalment es concreta en la posada en marxa a tots els nivells administratius de plans d'igualtat de gènere d'abast interdepartamental, com una eina que permet articular la transversalitat. En l'àmbit local, l'any 2010 hi ha 162 municipis que disposen d'un pla i la pràctica totalitat estan coberts per un pla comarcal.¹³ En l'àmbit català, si bé s'inicia una tímida incursió en la lògica interdepartamental amb el II Pla (1998-2000), no és fins a l'any 2005 que es fa un salt qualitatiu, desenvolupant aquest enfocament amb el *V Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones a Catalunya* (2005-2007) en el marc de l'aposta del Govern tripartit PSC-ERC-ICV del 2003 de donar un major pes a aquestes polítiques. En aquest període es dota el Pla d'un notable augment pressupostari; es passa la dependència orgànica de l'Institut Català de les Dones (ICD) al Departament de Presidència —guanyant, per tant, en pes institucional—; es creen en diferents departaments unitats de gènere (i, en alguns casos, organismes de major rang) i es consoliden les estructures de coordinació interdepartamental. També es produeix un notable impuls del Consell de Dones de Catalunya, l'estructura participativa consultiva de l'ICD, a partir de la seva territorialització.

L'any 2006 es produeix una nova fita quan s'incorpora la perspectiva de gènere com un mandat per a tots els poders públics al nou

Estatut de Catalunya (article 46). Posteriorment, s'aprova la Llei 5/2008, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, que implica una acció multidimensional i una ampliació de la consideració d'aquest fenomen més enllà de l'àmbit de la parella. D'altra banda, l'any 2017 s'aprova la Llei d'igualtat efectiva de dones i homes, que, en la seva redacció inicial, compta amb la participació social i, malgrat les modificacions sofertes amb el canvi de legislatura, és aprovada amb un alt nivell de consens.

2. L'austeritat posa en crisi les polítiques d'igualtat de gènere

A partir de l'any 2008, tant la crisi econòmica com la seva resposta institucional posen en evidència la debilitat i falta de consolidació de les polítiques d'igualtat i de la perspectiva del *Mainstreaming de Gènere* arreu de l'Estat espanyol, i també a Catalunya.¹⁴ A la vegada que desapareix ràpidament el tema de l'agenda política i es redueixen les estructures institucionals d'impuls de la igualtat, les polítiques contracíclics promogudes per l'Estat¹⁵ en un primer moment ni incorporen els informes d'impacte de gènere que haurien estat preceptius per llei ni tampoc cap mena de consideracions d'igualtat. Des del 2010, la reorientació de les polítiques cap a la restricció pressupostària està tenint un impacte crític per a les desigualtats entre homes i dones, del qual encara no en podem conèixer plenament l'abast. A banda que es redueixen considerablement els pressupostos dedicats de forma explícita a la igualtat entre dones i homes, les àmplies retallades de despesa pública es concentren en unes polítiques de benestar clau per a la igualtat de gènere, com són les vinculades als serveis sanitaris, l'ensenyament o l'atenció a la dependència. No solament tots aquests serveis són proveïts en gran mesura per treballadores públiques dones, les quals reben l'impacte de l'ajust en forma d'atur, congelacions i retallades salarials o deteriorament de les condicions de treball, sinó que, a més, les dones en són les principals

“prestadores substituïdes”, proveint aquest suport de forma gratuïta des de l'àmbit domèstic en cas d'absència de cobertura pública.¹⁶

Així, les reduccions de la despesa pública en àmbits crucials per a la igualtat de gènere posen en evidència que, si bé la primera dimensió de l'estratègia d'MG (la interdepartamentalitat) ha tingut un notable nivell de desenvolupament, la segona (la prioritització a l'agenda política de totes les àrees) no. I que la manca d'influència i de capacitat decisòria dels organismes d'igualtat de gènere, especialment en els terrenys *durs* de la política (com ara la macroeconomia), és una debilitat clau que pot arribar a posar en qüestió el sentit de l'estratègia. En definitiva, la consolidació de la lògica d'austeritat de reducció de l'Estat social ens porta cap a un escenari negatiu del qual poc s'ha dit sobre l'empremta de gènere que està tenint. Alguns aspectes de l'anomenada *crisi territorial* també han impactat en les polítiques de gènere, com són la limitació que imposa la Llei 27/2013 a la capacitat dels municipis per desenvolupar polítiques de gènere, i l'anul·lació per part del Tribunal Constitucional, ja l'any 2016, d'alguns articles de la Llei 17/2015 referits a l'àmbit laboral per invasió de competències de l'Administració central.

3. Polítiques de gènere en un context de canvi

Actualment, les polítiques públiques de gènere enfronten diversos reptes, alguns ja coneguts i altres de nous, alhora que vells problemes adopten noves cares.

En primer lloc, tot i la ferma lluita dels moviments feministes i el desplegament progressiu de serveis i polítiques contra la violència masclista, la violència contra les dones no ha disminuït al llarg dels anys. De fet, prenen un nou abast i noves expressions a causa de la penetració de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) en les formes de relació, en especial en adolescents i en

joves. D'altra banda, la revolució tecnològica arriba també a l'àmbit de la reproducció humana, fragmentant el fenomen de la maternitat en les seves dimensions biològica, genètica i vivencial, cosa que planteja un important debat bioètic i polític. Aquest genera posicionaments en conflicte en l'àmbit del feminisme, en la mesura que confronta el principi del dret al propi cos amb la força de les relacions globals de desigualtat i d'explotació que es generen en el marc de la subrogació monetitzada de la gestació en dones amb vides molt precàries per part de parelles amb recursos econòmics. La precarietat i la pobresa com a fenòmens feminitzats es mantenen i augmenten, atesos els baixos salaris (malgrat l'alt nivell formatiu de les dones), l'alta parcialitat i la creixent temporalitat laboral. A més, persisteix la manca de corresponsabilitat dels homes a l'hora de fer-se càrrec en l'àmbit domèstic i familiar dels treballs indispensables perquè la societat funcioni. Així mateix, l'autonomia personal com a quart pilar del benestar sembla quedar posposada potser indefinidament, delegant en les famílies el que hauria de ser també responsabilitat de les administracions i del mercat. L'envel·liment creixent de la població i els canvis en els models familiars i laborals tensionen encara més un model social de provisió de cures cada cop més insostenible des d'un punt de vista no solament econòmic. Aquest model es carrega sobre les espatlles de les dones, sobretot d'aquelles —sovint d'origen migrant— que s'ocupen en el sector del treball domèstic i de cura amb unes condicions de molt escassa remuneració i reconeixement.

D'altra banda, el repte de la integració de la diversitat és encara una tasca en bona part pendent. Des del mateix moviment feminista es reclama amb força una revisió de la pràctica democràtica feminista, tant en l'àmbit institucional com activista, perquè aquesta no solament es pensi sobre la desigualtat entre dones i homes, sinó també sobre l'articulació entre aquest eix i d'altres com la raça, l'origen, l'edat, la classe social o la cultura i religió per garantir l'equitat entre totes les dones. Així sorgeix l'enfocament intersec-

cional, que confronta les polítiques d'igualtat en situar-les davant la complexitat de les múltiples i interrelacionades relacions de poder i de privilegi.

En aquest sentit, han emergit amb força al debat públic noves sensibilitats feministes que porten un pas enllà el discurs sobre la construcció social del gènere i vinculen la lluita feminista amb la lluita LGTBI, posant l'èmfasi en la identitat de gènere i en el que sostenen que és el seu origen comú —l'heteropatriarcat—, tot reivindicant una realitat en què estereotips, cossos, identitats, orientacions i expressions de gènere són més múltiples i fluids.

En paral·lel a l'emergència de noves expressions del feminisme apareixen també nous masculismes, sovint amb una gran virulència al debat públic —i en especial a les xarxes socials, on existeix un major grau de tolerància a la violència.¹⁷ D'una banda, l'anomenat *neomasclisme* o *postmasclisme*, que des d'un reconeixement formal del principi d'igualtat expressa una reacció patriarcal als avanços dels darrers anys. Es parapeta en el miratge de la igualtat tot negant que persisteixi la desigualtat de gènere. Per tant, es legitimen de forma implícita les desigualtats existents a la vegada que es denuncien uns suposats privilegis de les dones fruit d'una sobreprotecció normativa d'aquestes (per exemple, en el cas de la violència masclista o de l'aplicació de quotes). D'altra banda, els discursos masclistes i homofòbics esdevenen clau en les forces populistes, racistes i autoritàries creixents en l'actual context polític i econòmic, tot generant o amenaçant amb retrocessos importants en drets que semblaven ja adquirits. Les lluites feministes i per la diversitat sexual s'han convertit en un node que cristal·litza i simbolitza tot un imaginari simbòlic progressista que es pretén combatre. A la vegada també s'utilitzen per justificar polítiques de restricció de drets —en especial, amb relació a la població musulmana— molt agressives en l'àmbit de l'estrangeria, dels refugiats o fins i tot de la política exterior, en una deriva que des d'una pers-

pectiva crítica s'ha denunciat des de conceptes com *purple-washing*, *pinkwashing* o *homonacionalisme*, però que també tensiona internament el moviment feminista.

Tots aquests reptes estan començant a conformar l'agenda de les polítiques d'igualtat, en un moment de canvi, d'inestabilitat del model democràtic imperant fins avui dia, de crisi econòmica i social i en un context institucional on s'estan posant en joc les estratègies fins ara desenvolupades. Es tracta d'un moment, no obstant això, d'obertura, en el qual els moviments feministes estan forts, amb consolidades aliances amb altres moviments socials, i amb propostes de democratització política, social i econòmica que ofereixen respostes per a una millora de les condicions de vida del conjunt de la població.